

rende landbrug i Øst, kvæglandbruget i Nord-Nordvest og vinlandbruget i Syd må også have sat sig spor i dets stillingtagen til de foreliggende spørgsmål og får læseren til at spekulere på, om »det tyske landbrug« kan opfattes som en sluttet falanks med samlet front mod industrien og de forbrugerkredse, der i sidste instans skulle aftage hovedparten af erhvervets frembringelser. Med en slet dulgt sympati for det tyske landbrug i dets afmægtige (?) kamp mod industrigiganterne går Arno Panzer tæt på magtspillet omkring de tysk-spanske handelsforhandlinger 1924-25, hvor de sydtyske vinbønders interesser ikke i længden kunne stå sig mod industriens og storhandelens forenede styrker; blot ærgerligt at de tilsvarende forhandlinger med Sverige og Finland i maj-juni 1926, hvor den (af Danmark og Holland) så højt priste mestbegunstigelsesret så at sige slusede enorme mængder danske og hollandske landbrugsprodukter ind ad bagdøren til en lav told, ikke bliver gjort til genstand for samme indgående drøftelse.

Det er kort sagt en bog, som vækker ens nysgerrighed og stimulerer til nærmere udforskning af Weimarrepublikkens komplicerede og modsigelsesfyldte historie, ikke mindst dens relationer med omverdenen. For den tids danskere stod Tyskland som en utro og vægelsindet handelspartner, helt og aldeles i de agrarisk-protektionistiske særinteressers vold, medens en eftertid med Arno Panzers udmærkede bog i hånden snarere må undre sig over, at det gennem femten år lykkedes at skabe en slags helhed ud af de mange og modgående interesser, der tårnede sig op i den tyske hverdag.

ERIK HELMER PEDERSEN

Die Entstehung des Youngplans dargestellt vom Reichsarchiv 1931-1933 durchgesehen und eingeleitet von MARTIN VOGT. Schriften des Bundesarchivs 15. Boppard am Rhein, Harald Boldt Verlag, 1970. 396 s. DM 30.

I året 1931 udsendte den tidligere præsident for den tyske Rigsbank Hjalmar Schacht en bog med titlen *Das Ende der Reparationen*. Bogen var en sensation og en provokation. Det provokerende ved bogen var ikke skildringen af de tyske skadeserstatningsbetalinger efter 1. Verdenskrig; det provokerende lå i, at Schacht osse havde redegjort for det fungerende skadeserstatningsprogram, den såkaldte Youngplans tilblivelse, hvori han selv havde medvirket, men i marts 1930 i protest var trådt tilbage, fordi han mente, at den tyske regering havde lagt andre overvejelser til grund end dem, han selv var gået ind for, og at forhandlingsresultatet for tyskerne som følge deraf var blevet dårligere end rimeligt var. Schachts påstande syntes regeringen Heinrich Brüning så skadelige og urimelige, at den så sig foranlediget til at imødegå dem. I 1931 blev det derfor overladt til det daværende Reichsarchiv at give en udførlig og dokumenteret redegørelse for Youngplanens tilblivelse. Arbejdet hermed blev udført af arkivarerne Klemp, Pantlen og Valentin, og deres samlede fremstilling blev afsluttet i begyndelsen af 1933, efter at nationalsocialisterne var kommet til magten i Tyskland. På dette tidspunkt havde Reichsarchivs redegørelse dog ingen større politisk interesse mere, og den blev derfor ikke offentliggjort.

Det har været kendt, at Reichsarchiv havde lavet en sådan redegørelse; men den syntes at være forsvundet i forbindelse med det III. Riges ende. Imidlertid har man fundet en kopi blandt Pantlens efterladenskaber, og den er nu blevet

udgivet af Bundesarchiv. Martin Vogt, der har stået for udgivelsen, har forsynet redegørelsen med en længere historisk indledning, hvor han dels har gjort rede for polemikken omkring Schachts bog og person, dels har skildret forholdene omkring skadeserstatningsbetalingerne i årene 1928–1930 på baggrund af den nyeste historiske litteratur om emnet. Desuden har han udvidet det oprindelige noteapparat i redegørelsen, hvorved han har gjort problemerne mere forståelige og redegørelsen mere anvendelig for nutidige læsere.

Den af Reichsarchiv udarbejdede fremstilling af det andet store skadeserstatningsprogram Young-planens opståen giver et indblik i regeringen Hermann Müllers overvejelser og politik i denne centrale problematik, der om noget satte sit præg på denne »Regierung des Youngplans«. Sammen med det næsten samtidigt udgivne bind *Das Kabinett Hermann Müller II*, bearbejdet af Martin Vogt, i serien *Akten der Reichskanzlei*, udg. af K. D. Erdmann og Wolfgang Mommsen, Boppard 1970, udvider denne redegørelse det tilgængelige kildegrundlag for vurderingen af Hermann Müllers arbejde som rigskansler i en af Weimarrepublikkens meget betydningsfulde faser.

Reichsarchivs omfattende fremstilling af baggrunden for Youngplanen er i og for sig ikke nogen direkte polemik mod Schacht; i den forsøger man sagligt, udførligt og ukommenteret at belyse udviklingen ved hjælp af det dokumentariske materiale, der har stået til rådighed. I dette ligger selvfølgelig en meget konkret stillingtagen til Schachts version og påstande; det er dog et spørgsmål om Schachts kritik var helt ubegrundet. Mere afgørende er nok, at der til grund for regeringens holdning lå mere generelle politiske overvejelser, mens Schacht anskuede Young-planen alene ud fra en finansiell og økonomisk synsvinkel. Dermed har man fået et større kendskab til baggrunden for denne politik.

KARL CHRISTIAN LAMMERS

REINHARD BOLLMUS: *Das Amt Rosenberg und seine Gegner. Studien zum Machtkampf im nationalsozialistischen Herrschaftssystem. Studien zur Zeitgeschichte* herausgegeben vom Institut für Zeitgeschichte. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1970. 360 s. DM 20.—.

Alfred Rosenberg, hvis værk *Der Mythos des 20. Jahrhunderts* var et forsøg på at give en fortolkning af nationalsocialismens Weltanschauung, blev aldrig officielt anerkendt som partiets teoretiker; som gammel kæmper for Hitler kom han dog i det III. Rige til at sidde på flere poster i partiet og staten, hvor han søgte at realisere den nationalsocialistiske ideologi. Reinhard Bollmus' dissertation er en detaljeret undersøgelse af en af Rosenbergs funktioner i det såkaldte »Amt Rosenberg« eller som det mere udførligt kaldtes »Dienststelle des Beauftragten des Führers für die Überwachung der gesamten geistigen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung der NSDAP«. Bollmus' sigte har ikke primært været at give en udførlig fremstilling af dette ikke særligt betydningsfulde Dienststelles historie; det er snarere forfatterens hensigt at vise, at »Amt Rosenberg« på trods af dets mindre betydning osse kan have en mere vidtgående funktion som en slags model for det nationalsocialistiske systems indre beskaffenhed. Denne analyse bliver dermed osse et indlæg i den standende